

(25-28 лютого 2002р.), -Ужгород –Київ: „Знання” України, 2002. –С.9-12.

4. Приступа В. Динаміка лісокористування – історія та перспективи. //Зелені Карпати. Вип. 1-2. –Рахів, 2002. -С.22-27.
5. Стойко С.М. Причини катастрофічних паводків у Закарпатті та перспективи їхнього уникнення в майбутньому. Газета „Старий замок” №23-24, 29 березня 2001 р. –С.5.
6. Схема комплексного використання водних ресурсів р.Тиса. ВАТ: Укргідропроєкт, -Харків, 1993. -83с.
7. „Основні напрямки державної політики України у сфері довкілля, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки” Затверджено Постановою ВР України 5 березня 1998р.
8. Офіційний сервер МНС України. <http://out.mns.gov.ua/>.

Summary:

N. Habchak/ THE SYSTEM OF MEASURES AIMED TO THE OPTIMUM OF ECO-GEOMORPHOLOGICAL STATE IN THE RIVER SYSTEM OF ZAKARPATT'A

The paper considers three structural and functional zones in the river systems of Zakarpatt'a. Different stableness to antropogenetic influences and different eco-geomorphological and hydroecological problems are considered as well as the system of the measures aimed against floods for stabilization of hydrological condition of the rivers in Zakarpatt'a.

УДК 991.9:502

Петро ЦАРИК

ОПІЛЬСЬКИЙ ЕКОКОРИДОР В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У відповідності до закону України “Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки” та програми Формування регіональної екологічної мережі Тернопільської області на 2002-2015 роки сьогодні активно ведуться наукові дослідження по обґрунтуванню і розробці схем перспективних екомереж.

Проблематиці розбудови національної екомережі присвячені праці Ю.Р.Шеляг-Сосонка (1999, 2001, 2004), М.Д.Гродзинського (2001, 2004), П.Г.Шищенка (2001). Аналіз географічних аспектів формування регіональної екомережі Тернопільської області детально поданий в публікаціях Л.Царика (1999, 2004), П.Царика (2002, 2004), монографічному дослідженні П.Царика “Регіональна екологічна мережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області)” (2005). До розробки схеми регіональної екомережі Тернопільської області залучені науковці Інституту екології Карпат НАН України під керівництвом О.О.Кагало.

Основними структурними елементами таких схем виступають природні ядра (ключові території), екологічні коридори (сполучні території), території відновлення (зони відновлення природної рослинності). Метою публікації є висвітлення особливостей формування одного із ключових елементів регіональної екомережі Тернопілля – Опільського екокоридору за матеріалами досліджень наукової лабораторії “Модельовання еколого-географічних систем” географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Екологічні коридори – просторові, витягнутої форми, елементи екологічної мережі, що зв’язують між собою ключові території і включають в себе існуюче біорізноманіття різного ступеня природності та середовище його існування, а також території відновлення. Необхідно щоб вони включали максимальну кількість природних ландшафтів і були достатньо широкими для створення умов відродження біорізноманіття, вони повинні виступати шляхами міграції біоти. Сполучні території, що з’єднують ключові території національного, регіонального та локального значення відіграють відповідну роль. Ширина локальних сполучних територій повинна бути не меншою ніж 500 метрів. В окремих

випадках для міграційних шляхів птахів сполучні території можуть мати острівний, у вигляді витягнутого вздовж міграційного шляху, ланцюжка.

Меридіональний екологічний коридор "Опільський" виділяється в межах Бережансько-Монастириського горбогір'я з осьовим розташуванням долини р. Золота Липа. Значна залісненість та залуженість території, невисока розораність сільськогосподарських угідь дають змогу розглядати цей регіон в якості сполучної території, що виступає шляхами міграції біоти між Гологоро-Кременецькою грядою і долиною Дністра.

Віссю екокоридору є долина р. Золота Липа, однак сам екокоридор знаходиться на межиріччі Золотої Липи і Коропця. Таке розташування екокоридору зумовлене значною освоєністю та забудованістю долини Золотої Липи і збереженістю природної рослинності на межиріччях.

До екокоридору приурочено шість ключових територій, із яких дві – міжрегіонального, та чотири місцевого значення.

В межах екологічного коридору зосереджено 48 заповідних територій і об'єктів загальною площею 9900 га. Серед заповідних об'єктів переважають ботанічні пам'ятки природи місцевого значення, загальнозоологічні заказники місцевого значення, ботанічні заказники місцевого значення, один регіональний ландшафтний парк. Пам'ятки природи займають площу біля 2% від загальної площі заповідних об'єктів в межах екокоридору, загальнозоологічні заказники – 56,5% від площі заповідання, ботанічні заказники місцевого значення – 1%, регіональний ландшафтний парк – 40%. (Табл. 1.). Нажаль всі об'єкти приурочені до екокоридору мають статус місцевих а 97% площ займають загальнозоологічні заказники і регіональний ландшафтний парк. Тому для повноцінного функціонування екокоридору необхідно перевести ряд заказників у статус лісових або ботанічних, сформувати декілька нових заповідних територій в тому числі Опільський регіональний ландшафтний парк, на місці "Дністровського" регіонального ландшафтного парку створити однойменний Національний природний парк.

Щодо територіального розміщення заповідних територій та об'єктів то найбільше вони представлені у верхній частині екокоридору – біля 20 об'єктів, та нижній частині – біля 23 об'єктів. На середньому відтинку екокоридору від с. Мечищів до с. Рудники представлено всього 5 заповідних об'єктів.

Таблиця 1.

Заповідні території і об'єкти приурочені до Опільського екокоридору

№ з/п	Назва заповідного об'єкту	Категорія заповідання	Площа га
1	Малоурманський	ботанічний заказник місцевого значення	19,2
2	"Поточани"	загальнозоологічний заказник місцевого значення	772
3	"Залісся"	загальнозоологічний заказник місцевого значення	280
4	Урманська бучина	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення.	14,8
5	Дуб звичайний (1 дерево)	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення.	0,01
6	Бук лісовий (1 дерево)	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення.	0,01
7	Коропатницьке джерело	гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	0,5
8	Шибалинський	ботанічний заказник місцевого значення	10
9	Урочище "Сторожисько"	ботанічний заказник місцевого значення	5
10	Комарівський	ботанічний заказник місцевого значення	40
11	"Звіринець"	загальнозоологічний заказник місцевого значення	2302
12	Джерела в урочищі "Кривуля"	гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення	6
13	Хвалкова дача	ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	10
14	Урочище "Угринів"	ботанічний заказник місцевого значення	11
15	Мужилівський	ботанічний заказник місцевого значення	8,5
16	Урочище "Вивірки"	ботанічний заказник місцевого значення	8

17	“Довге”	загальнозоологічний заказник місцевого значення	376
18	“Рудники”	загальнозоологічний заказник місцевого значення	418
19	“Буда”	загальнозоологічний заказник місцевого значення	398
20	Мужилівська діброва	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	18
21	Завалівська бучина №1	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	9
22	Завалівська бучина №2	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	22
23	Тростянецька бучина	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	4,4
24	Рудницька бучина	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	22
25	Бук лісовий (1 дерево)	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	00,1
26	Завалівський платан	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	00,2
27	Горіх чорний (4шт.)	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	00,4
28	Марковецька бучина	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	3,4
29	Монастирська бучина	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	3,8
30	Відслонення середнього девону в Коржівій	геологічна пам’ятка природи місцевого значення	0,25
31	Яргорівська бучина №1	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	26
32	Яргорівська бучина №2	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	27,6
33	Яргорівська бучина №3	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	11
34	“Криниця”	загальнозоологічний заказник місцевого значення	1052
35	Дуб звичайний (1 дерево)	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	00,1
36	Дуб звичайний (1 дерево)	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	00,3
37	Дуб звичайний (1 дерево)	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	00,1
38	Коропецька діброва	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	20
39	Коропецька ясенина	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	1,3
40	Коропецька грабина	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення	9
41	Вістряньська діброва	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення.	9,7
42	Лісові культури модрина європейської	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення.	6,7
43	Сосна чорна коропецька №1	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення.	2,3
44	Сосна чорна коропецька №2	ботанічна пам’ятка природи місцевого значення.	0,8
45	“Дністровський каньйон”	регіональний ландшафтний парк	3967
46	Відслонення девону в с. Вістря №1	геологічна пам’ятка природи місцевого значення	0,15
47	Відслонення девону в с. Вістря №2	геологічна пам’ятка природи місцевого значення	0,15
48	Коропецький (залишки)	парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва	6
	Всього		9900

За структурою природокористування територію екокоридору можна поділити на три відтинки: перший – від с. Розгадів до с. Мечищів, другий – від с. Мечищів до с. Рудники; третій – від с. Рудники до околиці смт. Коропець.

На першому відтинку 57,2% площ зайнято під лісовою рослинністю, 18,3% площ зайнято під луками, близько 2% території під водою. Окультурені ландшафти: забудовані, розорані землі, присадибні ділянки займають близько 22,5%. Така структура землекористування засвідчує здатність території належними чином виконувати функції екологічного коридору.

На відтинку між с. Мечищів до с. Рудники в межах перспективного екокоридору структура землекористування є ще більш оптимальною: під лісовими масивами тут зайнято 72% території, під луками 15 %, під водою близько 2%, і тільки близько 11% території зайнято під забудовою, орними землями, присадибними ділянками, дорогами.

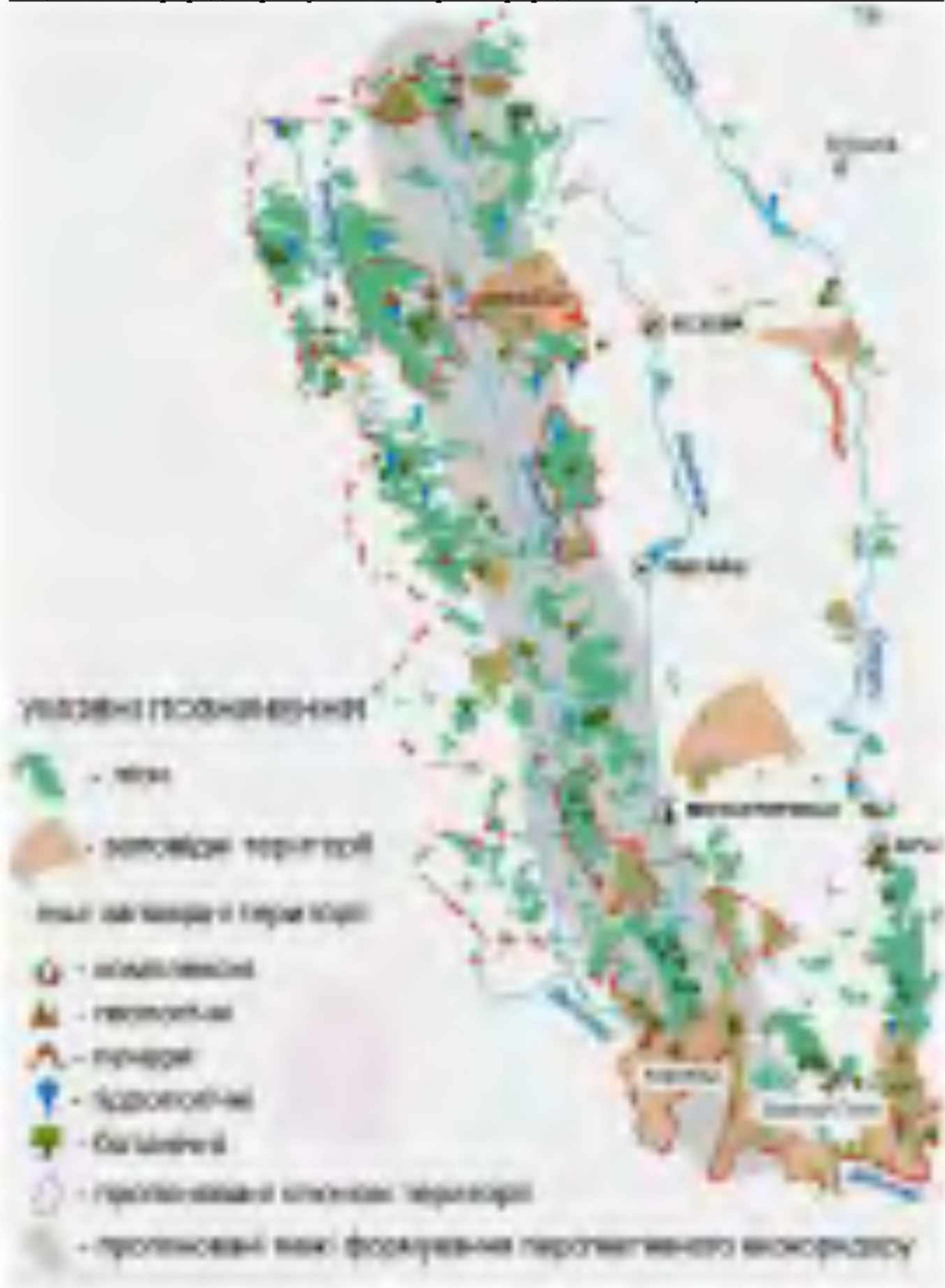

Рис. 1. Перспективний екологічний коридор (сполучна територія) Опільський

Відтинки від с. Рудники до околиці смт. Коропець характеризується подібною до попереднього відтинку структурою землекористування: під лісами зайнято 71% території, 14% – під луками, біля 1,5% під водою, і 13,5% під забудовою, орними землями, дорогами.

До позитивних особливостей Опільського екокоридору слід віднести істотну його залісненість, незначну кількість в його межах населених пунктів, доріг та можливість виконання своїх функцій без особливих ренатуралізаційних заходів.

Ландшафти екокоридору не потребують істотної ренатуралізації і є унікальними об'єктами туристсько-рекреаційної діяльності. Створення Опільського регіонального ландшафтного або національного парку дало б змогу сформувати міжрегіональне природне ядро, і докорінно змінити структуру природокористування в регіоні.

Таблиця 2

Структура земельних угідь в границях Опільського екокоридору, %

Відтинки екокоридору	Частка земель			
	під водою	під луками	під лісовою рослинністю	під населеними пунктами, дорогами, орними землями
с. Розгадів – с. Мечищів	2	18,3	57,2	22,5
с. Мечищів – с. Рудники	2	15,0	72	11,0
с. Рудники – околиця смт. Коропець	1,5	14,0	71	12,5

У межах екологічного коридору знаходяться Поточансько-Урманське ядро, в основі якого є заказники місцевого значення “Поточани”, “Залісся” та Урманська бучина. Дані заказники включають лісові масиви Урманського лісництва, що приурочені до долини річки Золота Липа. Тут поширені дубові та дубово-сосново-модринові ліси з домішками буку, клену, грабу, берези, зустрічається борсук звичайний – вид, занесений до Червоної книги України, заєць сірий, лисиця звичайна, куниця лісова, козуля звичайна, білка звичайна, куріпка сіра, кабан дикий, олень благородний – цінні мисливські види тварин. В межах виділеного ядра доцільно створити Поточансько-Урманський ботанічний заказник реформувавши існуючі загальнозоологічні заказники. Це дасть можливість основні природоохоронні функції зосередити на збереженні лісових фітоценозів, які в нинішніх умовах інтенсивно використовуються.

Комарівське природне ядро у складі Комарівського ботаніко-ентомологічного заказника, загальнозоологічного заказника “Звіринець”, Шибалинського ботанічного заказника, заказника “Гора “Лисоня”); особливістю даного природного ядра є широке представлення угруповань наскельно-степової, степової та лучно-степової рослинності в поєднанні з багатою ентомофауною та лісовими формаціями урочища “Звіринець”. З лучно-степової рослинності тут представлені горлиця весняний, первоцвіт весняний та інші види. В західній частині пропонованого ядра розташовано урочище “Кашталівка” з чисельною водоболотною орнітофауною, яке доцільно включити до складу природного ядра. Тут зустрічаються дрімлюга, крячок світлокрилий, лунь болотний – рідкісні види птахів для області, лебідь шипун, норець малий, лиска, чапля сіра і руда, крижень, крячок річковий, великий і білощокий, чернь червоноголова та багато інших видів птахів. Для повноцінного функціонування природного ядра і належного збереження різноманітних угруповань існуючих заказників доцільно створення ландшафтного заказника і проведення лісовідновних робіт на крутосхилах, що піддаються інтенсивним ерозійним процесам

Природні ядра в границях Опільського екокоридору

№	Назва ядра	Ландшафт	Орієнтовна площа	Ранг природного ядра
1	Поточансько-Урманське	Бережанський Опільський ландшафт	400	міжрегіональний
2	Комарівське	Бережанський Опільський ландшафт	250	місцевий
3	Голицько-Підвисоцьке (РЛП “Бережанське горбогір’я”)	Бережанський Опільський ландшафт	500	міжрегіональний
4	<i>Рудниківсько-Довгівське</i>	<i>Бережанський Опільський ландшафт</i>	<i>500</i>	<i>місцевий</i>
5	<i>Яргорівсько-Криничанське</i>	<i>Монастирський Опільський ландшафт</i>	<i>500</i>	<i>місцевий</i>
6	<i>Савинсько-Пуліковське</i>	<i>Монастирський Опільський ландшафт</i>	<i>500</i>	<i>місцевий</i>

В східній частині екокоридору можливе формування природного ядра місцевого значення, площею до 250 га, яке б включало територію Голицького ботаніко-ентомологічного заказника загальнодержавного значення на площі 60 га, з перспективою розширення до 72 га, та перспективного карстово-спелеологічного заказника місцевого значення “Урочище “Підвисоке” на площі біля 202 га. Особливістю даного природного ядра є унікальні рослинні степові угруповання, які межують з грабово-буковими лісами Бережанського лісництва. Тут проростають кілька десятків видів рослин занесених до Червоної книги України: анемона розлога, билинець комарниковий, билинець довгорогий, відкасник осотовидний, відкасник татарниколистий, вовчі ягоди пахучі, гупокрепіс чубатий, гніздівка звичайна, жовтозілля Бессера, зозулинець степовий, зозулинець шоломоносний, ковила найкрасивіша, корячка темно-червона, лілія лісова, молочай волинський, пальчатокорінник бузиновий, сон великий, ясенць білий та інші. Також в межах пропонованого ядра знаходиться група типових карстових лійок діаметром 25 метрів і глибиною 18 метрів.

Рудниківсько-Довгівське природне ядро у складі трьох загальнозоологічних заказників місцевого значення: “Рудники”, “Буда”, “Довге” та чотирьох пам’яток природи місцевого значення: Рудницької бучини, Мужилівської діброви, Завалівських бучин №1 і №2. Особливістю даного природного ядра є унікальні рослинні степові угруповання, які межують з грабово-буковими лісами Бережанського лісництва. Тут проростають кілька десятків видів рослин занесених до Червоної книги України: анемона розлога, билинець комарниковий, билинець довгорогий, відкасник осотовидний, відкасник татарниколистий, вовчі ягоди пахучі, гупокрепіс чубатий, гніздівка звичайна, жовтозілля Бессера, зозулинець степовий, зозулинець шоломоносний, ковила найкрасивіша, корячка темно-червона, лілія лісова, молочай волинський, пальчатокорінник бузиновий, сон великий, ясенць білий та інші. Також в межах пропонованого ядра знаходиться група типових карстових лійок діаметром 25 метрів і глибиною 18 метрів.

Яргорівсько-Криничанське природне ядро. До складу ядра можна віднести Яргорівські бучини №1, №2, №3, та загальнозоологічний заказник місцевого значення “Криниця”. До особливостей даного природного ядра необхідно віднести домінування елітних букових деревостанів першого бонітету віком 80-95 років. Тут зустрічається борсук звичайний (вид занесений до Червоної книги України), заєць сірий, лисиця звичайна, куниця лісова, козуля звичайна, свиня дика, білка звичайна, куріпка сіра – цінні мисливські види тварин.

Савинсько-Пуліковське природне ядро у складі чотирьох загальнозоологічних заказників місцевого значення, що приурочені до лісових масивів: “Межеліски”, “Чемерове”, “Савинське”, “Пулікове”. Під наметом дубово-грабових лісів зустрічається заєць сірий,

козуля звичайна, свиня дика, білка звичайна, лисиця звичайна, куниця лісова, лось звичайний, куріпка сіра і борсук звичайний – вид, що занесений до Червоної книги України. Враховуючи необхідність більш ефективного збереження лісових угруповань територію зазначених заказників доцільно об'єднати в єдиний лісовий заказник.

До особливостей Опільського екокоридору необхідно віднести високу ступінь природності ландшафтів в його границях, мінімум проведення ренатуралізаційних заходів. Водночас природні ядра в межах екокоридору є слабо вираженими, а тому для їх створення необхідно провести цілу низку організаційно-правових заходів по формуванню ключових заповідних об'єктів базових для створення природних ядер. Опільський екокоридор виконуватиме функції міжрегіонального вузлового контактного елемента між екомережами Тернопільської, Львівської та Івано-Франківської області.

Література:

1. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Тернопільської області станом на 1.01.2005 року. – Тернопіль, 2005. – 150с.
2. Програма формування регіональної екологічної мережі Тернопільської області на 2002-2015 роки. – Тернопіль, 2001. – 15с.
3. Розбудова екомережі України (ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко). – К., 1999. – 126с.
4. Царик П. Регіональна екологічна мережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області). – Тернопіль: вид-во ТНПУ, 2005. – 172с.
5. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Гродзинський М.Д., Романенко В.Д.. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины. – К.: Фитосоцицентр, 2004. – 144с.

Summary:

THE STRUCTURAL-FUNCTIONAL FEATURES OF LAND-TENURE OF VALLEY OF RIVER STRYPA ARE CONSIDERED.

It is discussed the problems of nature using in the Zolota Lypa valley. It is valued the anthropological transformation of Zolota Lypa valley landscapes and it is outlined the ways of their optimization.

УДК 502.7:908 (477.8)

Петро ДЕМ'ЯНЧУК

ПРИРОДО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЗАХІДНО-ПОДІЛЬСЬКОГО ГОРБОГІР'Я ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

У практиці природоохоронної діяльності та у спеціальній літературі сукупність природних охоронних об'єктів та територій носять назву мережі або системи. Система ПЗТ (за визначенням вітчизняних вчених [6]) це – сукупність природних заповідних територій різних категорій та рангів, елементи якої об'єднані у функціональне ціле причинно-наслідковими зв'язками, і яка забезпечує стабільне та довгострокове виконання природоохоронних завдань. Така система здатна вирішувати завдання, недосяжні для розрізнених (окремих) ПЗТ:

- підтримання екологічної рівноваги в межах регіону;
- збереження еталонів природи;
- відтворення і збагачення рідкісних видів флори і фауни;
- забезпечення функціонування ПЗТ у природному режимі.
- забезпечення проведення комплексних стаціонарних досліджень.

Під регіональною еколого-стабілізуючою системою розуміють територіально впорядковану єдність природних комплексів, орієнтовану на підтримання екологічної рівноваги в навколишньому середовищі та запобігання деградації ландшафтів. Ця система покликана виконувати, також, функцію центра збереження гено-, ценофонду, та